

УДК 368.03:330.133.2

*Віленчук О. М.,
к. е. н., доцент кафедри фінансів і аудиту,
доцент Житомирського національного
агроекологічного університету*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «РИНОК» У ТЕОРІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН В СУСПІЛЬСТВІ

Анотація. У статті висвітлено теоретичну інтерпретацію сутності поняття ринок, виходячи з історичних та соціально-економічних трансформацій оточуючого середовища. Обґрунтовано доцільність формування і функціонування страхового ринку як необхідного сегменту суспільних відносин, що виникають між його учасниками з приводу збалансування їх страхових інтересів. Проведено дослідження основних показників діяльності страхового ринку за 2009-2013 рр. з огляду на перспективи його поступової інтеграції у загальноєвропейський страховий простір.

Ключові слова: ринок, страховий ринок, соціально-економічні трансформації, суспільні відносини

*Віленчук А. Н.,
к. э. н., доцент кафедры финансов и аудита,
доцент Житомирского национального
агроэкологического университета*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «РЫНОК» В ТЕОРИИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СТРАХОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В ОБЩЕСТВЕ

Аннотация. В статье освещено теоретическую интерпретацию сущности понятия рынок, исходя из исторических и социально-экономических трансформаций окружающей среды. Обоснована целесообразность формирования и функционирования страхового рынка как необходимого сегмента общественных отношений, возникающих между его участниками по поводу сбалансирования их страховых интересов. Проведено исследование основных показателей деятельности страхового рынка за 2009-2013 гг. Учитывая перспективы его постепенной интеграции в общеевропейское страховое пространство.

Ключевые слова: рынок, страховой рынок, социально-экономические трансформации, общественные отношения

*Vilenchuk Alexander,
PhD, assistant professor of finance and audit
Associate Zhytomyr National
agroecological University*

TRANSFORMATION OF THE CONCEPT "MARKET" IN THE THEORY OF FUNCTIONING INSURANCE RELATIONS IN SOCIETY

Annotation. The article highlights the theoretical interpretation of the essence of such a notion as market, based on historical and socio-economic transformations of the environment. The expediency of insurance market, its formation and functioning as a necessary segment of social relations, which arise among its participants regarding to the insurance interests' balance, is substantiated. The main activity indicators of the insurance market by 2009-2013 are investigated, in the view of the perspectives of its the gradual integration into a common European insurance space.

Keywords: market, insurance market, social and economic transformation, public relations

Постановка проблеми. На всіх етапах суспільного розвитку людина усіма своїми діями, поступками та прагненнями забезпечувала передумови для формування відповідного рівня якості життя громадян з урахуванням економічних, соціальних, політичних та релігійних устремлінь. Зміни суспільно-економічних формацій (первіснообщинна, рабовласницька, феодальна, капіталістична) пов'язані у першу чергу з розвитком науково-технічного прогресу, широким використанням природного, інтелектуального та людського потенціалів, нагромадженого людством протягом багатьох віків. Починаючи з XII ст. коли вперше було використано поняття “ринок” і по теперішній час активно проводиться наукова дискусія щодо ролі, місця та значення даної економічної категорії для теорії й практики суспільних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень Теоретичні аспекти розкриття категоріальної сутності поняття “ринок” висвітлено у багатьох працях зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема: В. Боброва; Р. Бойє; К. Єклунда; О. Курно; А. Маршала; С. Мочерного; А. Пазенті; М. Фрідмена; Ф. Хаєка та ін. Результати дослідження у сфері формування і функціонування страхового ринку знайшли своє відображення у працях таких вчених, як: В. Базилевича; О.Зальотова; О. Козьменко; Л. Нечипорука; С. Осадеця; В. Фурмана; В. Шахова. Проте, незважаючи на значну увагу серед науковців до зазначених питань постає необхідність у здійсненні подальших досліджень щодо обґрунтування сучасних підходів в організації та функціонуванні страхового ринку України.

Метою даної статті є теоретико-методологічне обґрунтування сутності поняття ринок у світлі формування страхових відносин у суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюція наукової думки щодо визначення сутності поняття ринок має досить багату історію. Значна кількість науковців-економістів вважали за необхідне в своїх працях відобразити роль та значення ринку як суспільно-економічного явища. Перше визначення сутності ринку було сформульоване французьким економістом О. Курно, який дане поняття не пов'язував з конкретним ринковим майданчиком, на якому купуються та продаються певні товари, а в цілому будь-який район, де відносини покупців і

продавців на стільки вільні, що ціни на одні й ті ж товари мають тенденцію легко змінюватися та вирівнюватися [7, с. 6].

Відомий італійський вчений А. Пазенті розглядав ринок як те уявне місце, куди сходяться виробники товарів, які пропонують свій товар покупцям, та споживачі, які пред'являють попит на товар. Узагальнивши визначення багатьох економістів про ринок, він називає його центральним явищем економіки [2, с. 87]. Французький вчений Р. Бойє (Boyer) наводить п'ять концепцій ринку, розглядаючи його як: 1) місце, де регулярно зустрічаються продавці і покупці в процесі торгівлі; 2) територію, на якій відбувається процес купівлі-продажу; 3) сумарний платоспроможний попит, що пред'являється на певний вид товарів (послуг); 4) саморегулюючий механізм попиту і пропозиції; 5) економічну систему, в якій саморегулюючий (ринковий) механізм є панівною формою господарства [5, с. 10].

Лауреат Нобелівської премії в сфері економіки (1974 р.) Ф. Хаєк розглядає ринок як складний передаточний пристрій, який дозволяє з найбільшою повнотою та ефективністю використовувати інформацію, поширену серед численних індивідуальних агентів” [9, с. 54]. Інший лауреат Нобелівської премії в сфері економіки (1976 р.) М. Фрідмен визначає ринок як спосіб координації дій учасників, який забезпечує їм свободу вибору, наділяє ринок рисою цілеспрямованості з елементами ринкової і директивної економічної координації [18]. Відомий шведський економіст К. Енклунд розглядає ринок як місце, де кожен день мільйони споживачів і тисячі підприємств зустрічаються і домовляються про ціни на ті товари та послуги, які купуються і продаються” [22, с. 71].

Професор С. В. Мочерний зазначає, що “ринок є складовою товарно-грошових відносин, здебільшою їх організаційною формою. Ринок (у політекономічному аспекті) – сукупність відносин економічної власності з приводу вторинного привласнення й відповідного відчуження у сфері обміну, через механізм цін на товари і послуги (передусім на ціну робочої сили), механізм інфляції, а також державного та недержавного регулювання цін, попиту і пропозицій [8]. Ринок у науковій літературі також розглядається як синтетична категорія, за допомогою якої визначаються різноманітні за змістом і параметрами явища. У широкому розумінні ринок означає певний спосіб організації економічного життя, характерними ознаками якого є: самостійність учасників економічного процесу; комерційний характер їхньої взаємодії; суперництво (конкуренція) господарюючих суб'єктів; формування економічних пропорцій під впливом динаміки цін та конкурентної боротьби; ціни, що складаються на основі попиту та пропозицій [12].

Безумовно, що функціонування ринків товарів та послуг відіграє важливу інформаційну, комунікаційну та організаційну роль при формуванні економічних відносин у суспільстві. За сучасних умов

інтеграції, глобалізації та інформатизації ринок набуває особливих ознак, пов'язаних з: вільним переміщенням матеріальних, фінансових, людських та ін. ресурсів; широким доступом до необхідної інформації про товари, послуги, ціни тощо; підвищеною конкуренцією між виробниками товарів (робіт та послуг), як на національному, так і на міжнародному рівнях; всезагальністю та універсальністю товарно-грошових відносин між суб'єктами економічних відносин; необхідністю використання сучасного інструментарію, здатного захистити економічні інтереси учасників ринку у разі виникнення такої потреби. Зважаючи на об'єктивні і суб'єктивні чинники формування та функціонування ринкових відносин у суспільстві, доцільно розглядати страховий ринок невід'ємним складовим елементом загального економічного простору. Таке твердження ґрунтується на трьох основних позиціях:

1. Страховий ринок функціонує в системі економічних координат, балансуючи при цьому майнові та грошові інтереси суб'єктів страхування, виходячи з функцій та принципів побудови страхової справи;

2. Страховий ринок розвивається у відповідності до загальноекономічних законів таких, як: конкуренції, вартості, попиту та пропозиції тощо;

3. Страховий ринок за своїм змістом – це певний економічний простір на якому відбувається розподіл (через механізм страхування) та перерозподіл (через механізм перестраховування) ризиків між учасниками страхового процесу з приводу збалансування їх страхових інтересів.

Розвиток страхового ринку нерозривно пов'язаний із забезпеченням поступального соціально-економічного розвитку держави, безпечного функціонування суб'єктів господарювання, підвищення добробуту населення, убезпечення різних сфер його життєдіяльності [5, с. 8]. Сучасний страховий ринок – це результат історичного процесу формування та розвитку особливого типу економічних відносин між людьми (страхових відносин), основою яких виступає об'єктивна необхідність захисту майна громадян та/або юридичних осіб від негативних явищ, спричинених випадковими подіями. У цьому контексті постає необхідність у розкритті категоріальної сутності та відображення ролі страхового ринку при формуванні сучасних соціально-економічних відносин у суспільстві.

Інтерпретація поняття “страховий ринок” поєднує в собі дві неоднозначні категорії, а саме: “ринок” та “страхування”. Ринок розглядається як певні економічні відносини з приводу купівлі-продажу товарів (робіт та послуг), а також систему інститутів, які сприяють організації процесів обміну. У свою чергу, страхування як економічна категорія характеризує певний вид економічних відносин між учасниками страхового процесу з приводу розподілу фінансово-економічної відповідальності за ризики, реалізація яких пов'язана з настанням

страхових подій [4, с. 208]. Завдяки поєднанню цих двох економічних категорій у науковій літературі сформувалися різні підходи до визначення страхового ринку: по-перше, це сфера економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист; по-друге, це форма організації економічних відносин у сфері грошового обігу по формуванню та використанню страхового фонду й інших фондів та ресурсів страховика за допомогою купівлі-продажу страхових продуктів; по-третє, це сукупність страховиків, страхувальників, посередників, що приймають участь у реалізації відповідних послуг; по-четверте, це середовище, у якому функціонують страхові компанії; по-п'яте, це механізм перерозподілу фінансових ресурсів страхувальників та страховиків [6, 11].

За визначенням професора В. М. Фурмана, страховий ринок – це система стійких економічних відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), посередниками і продавцями, пов'язаних з формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування, що матеріалізується у страхових, перестраховальних та супутніх послугах у даній країні, групі країн чи міжнародному масштабі [19, с. 116]. Один з основоположників сучасної вітчизняної теорії страхового ринку професор В. Д. Базилевич дану категорію визначає як цілісну систему економічних відносин, що виникають у процесі купівлі продажу специфічного товару – страхового захисту, і в межах якого (страхового ринку) виникає попит і пропозиція, встановлюється ціна на даний товар [1]. Подібну позицію займає професор В. В. Шахов, який зазначає, що страховий ринок це особлива соціально-економічна структура, певна сфера економічних відносин, де об'єктом купівлі продажу виступає страховий захист, формується пропозиція і попит на нього [20, с. 36]. Варто погодитись з науковою позицією професора Нечипорук Л. В. про те, що об'єктивна основа розвитку страхового ринку полягає у необхідності забезпечення безперервності виробничого процесу шляхом надання грошової допомоги постраждалим у випадку настання непередбачувальних несприятливих обставин [11, с. 65].

Професор С. С. Осадець визначає страховий ринок як сферу економічних відносин, у процесі яких формується попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу [17, с. 76]. Л. О. Орланюк-Малицкая [13, с. 25], Н. Н. Никулина, С. В. Березина [15, с. 154] та Т. А. Ротова [14, с. 88] визначають страховий ринок як особливе соціально-економічне середовище. Професор Я. П. Шумелда під страховим ринком розглядає економічні відносини у межах певної території, у процесі яких формується попит, пропозиція та ціна на певні страхові продукти, укладаються договори страхування та виконуються їх зобов'язання [21, с. 44].

Функціонування страхового ринку пов'язано з переплетінням багатьох економічних, фінансових та соціальних інтересів різних

учасників страхового процесу. Постає необхідність у чіткій теоретичній інтерпретації різних аспектів взаємодії всіх учасників страхового ринку. Так, професор О. В. Кузьменко, розкриваючи специфічні особливості страхового ринку зазначає, що – це: 1) самостійний сегмент фінансової системи країни; 2) сукупність інститутів і механізмів по створенню, купівлі-продажу та споживанню страхових послуг; 3) система економіко-правових відносин між покупцями, продавцями послуг зі страхування та перестраховування та їхніми посередниками, у результаті яких здійснюється мобілізація, розподіл і перерозподіл грошових коштів; 4) одна з ланок загальноекономічного механізму реалізації сталого розвитку суспільства, що забезпечує стабільне функціонування суб'єктів господарювання в умовах невизначеності й ризику, а також озброює уповноважені органи інструментами страхової політики [5, с.13].

Аналіз наукової літератури у сфері теорії й методології страхування дає можливість досліджувати страховий ринок як: об'єктивну економічну закономірність; систему суспільних, економічних, фінансово-економічних чи грошових відносин; особливу соціально-економічну структуру; економічне середовище функціонування страховиків; економічний простір; сукупність страхових компаній; форму взаємозв'язку між учасниками страхових правовідносин; частину фінансового ринку; окрему сферу послуг; форму функціонування сукупного страхового фонду [6, с. 44]. Різноманітність форм та методів взаємодії учасників страхового ринку зумовлює необхідність проведення його класифікації. У філософській енциклопедії поняття класифікації визначається як система поділу певних явищ, процесів, предметів (в емпіричному знанні), понять (у логіці) на класи, групи, види тощо за спільними ознаками, властивостями рисами. [3, с. 483]. Професор В. Д. Базилевич зазначає, що метою класифікації є встановлення певної ієрархії, упорядкованої шляхом поділу на гетерономні (різнонаймені) між собою множини, які внутрішньо є гомогенними (однорідними) [16, с.89-90].

Здійснення класифікації страхових ринків обумовлено необхідністю виявлення ознак, які визначають умови формування і функціонування страхового середовища де узгоджуються майнові інтереси суб'єктів страхового процесу. В основу класифікації страхових ринків покладено систематизацію основних ознак за трьома групами (рис. 1):

1. Соціально-економічні ознаки (територіальна належність, масштаб, напрям, стан, рівень розвитку, рівень страхової ємкості, диверсифікованість та рівень відкритості й прозорості) відображають умови функціонування та взаємодії між учасниками страхового ринку. Ідентифікація соціально-економічних ознак страхового ринку зумовлена специфікою прояву страхових інтересів суб'єктів страхування. Завдяки забезпеченості різноманітних соціально-економічних інтересів учасників

страхового процесу створюються необхідні умови для формування та функціонування страхового ринку.

2. Організаційно-правові ознаки (організаційна структура й форма страховика, правове регулювання, форма реалізації страхових інтересів, та спеціалізація страховика) характеризують умови функціонування страхового середовища відповідно до чинного законодавства та регламентуючих норм і правил діяльності страховика. У процесі реалізації прав та обов'язків суб'єктів страхування формуються страхові відносини, створюються організаційні передумови для якісної взаємодії учасників страхового процесу. На законодавчому рівні регламентуються умови діяльності страховиків, а також базові принципи, форми, методи та види страхування, які представлені на страховому ринку.

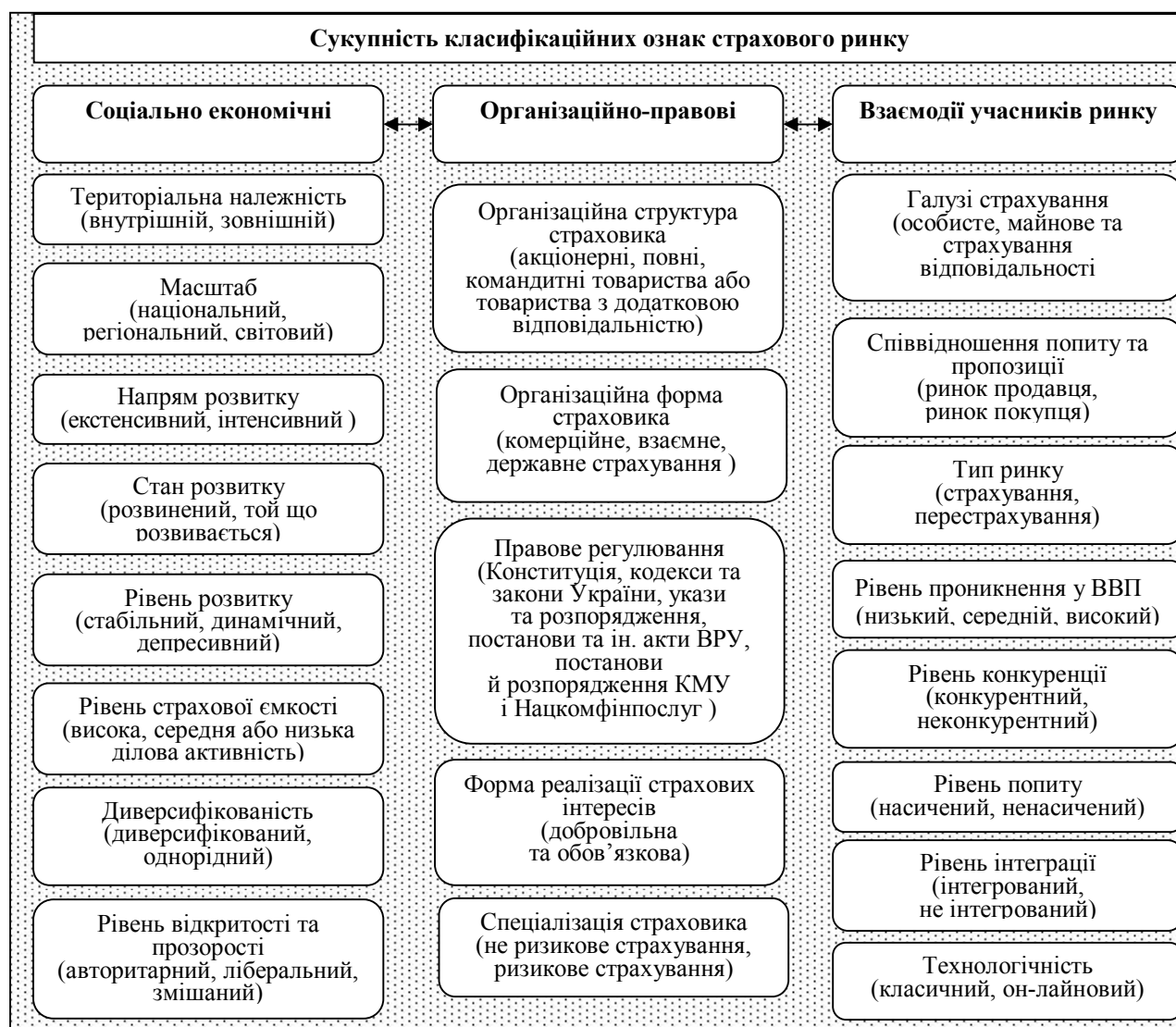

Рис. 1. Класифікація страхових ринків

Джерело: власні дослідження

3. Ознаки взаємодії учасників ринку (галузі страхування, співвідношення попиту й пропозиції, тип ринку, рівень проникнення у ВВП, рівень конкуренції, платоспроможний попит, рівень інтеграції та

технологічність) свідчать про стан та тенденції розвитку страхового ринку. Активізація ділової активності на страховому ринку пов'язана зі збільшенням укладених договорів за різними видами страхування; з розширенням страхового покриття; з мінімізацією ризиків за рахунок їх передачі на страхування тощо. Роль та значення страхування в усьому цивілізаційному світі розглядається як індикатор стабільності, безпечності та прогнозованості розвитку мікро- та макро середовища.

Представлені класифікаційні ознаки страхових ринків відображають сукупність чинників, які визначають певні параметри функціонування суб'єктів та об'єктів страхування. У табл. 1.1. відображенні основні кількісні показники розвитку вітчизняного ринку страхування за період 2009-2013 рр.

Таблиця 1

**Динаміка показників діяльності страхового ринку України
за 2009-2013 рр.**

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміна показника (+,-).
Кількість страхових компаній	450	456	442	414	407	-43
СК "non-life"	378	389	378	352	345	-33
СК "life"	72	67	64	62	62	-10
Валові страхові премії, млн грн	20 442,1	23 081,7	22 693,5	21 508,2	28 661,9	8219,8
Валові страхові виплати, млн грн	6 737,2	6 104,6	4 864,0	5151,0	4 651,8	-2085,4
Рівень валових виплат до премій, %	33,0	26,4	21,4	23,9	16,2	-16,8
Частка страхування у ВВП, %	2,0	2,1	1,7	1,65	1,5	-0,5
Страхові платежі, на душу населення, грн	446,0	504,4	496,0	471,8	629,2	183,2
Страхові виплати, на душу населення, грн	147,0	139,2	29,4	113,0	102,1	-44,9
Страхування життя, млн грн	827,3	906,5	1346,4	1809,5	2476,7	1649,4
Види страхування (інше, ніж страхування життя), млн грн	19614,7	22175,2	21347,1	19698,7	26 185,1	6570,4
Обсяг сформованих резервів, млн грн	10 141,3	11 371,8	11 179,3	12 577,6	14435,7	4294,4
Сплачено на перестраховування, млн грн	8 888,4	10 745,2	5 906,2	2 522,8	8744,8	-143,6

Джерело: статистичні дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

Аналіз таблиці 1 свідчить, що страховий ринок України має циклічний характер розвитку та багато в чому залежить від макро- та мікроекономічних показників національної економіки. Загальна кількість

страхових компаній станом на 31.12.2013 р. становила 407, у тому числі СК “life” – 62 компанії, СК “non-life” – 345 компаній. За 2009-2013 рр. приріст страхових платежів склав 40,2 %, а страхові виплати скоротилися на 31,0 %. [10]. Це пов’язано з декількома причинами: а) зміною страхового портфеля страховиків; б) зниженням збитковості страхової суми за договорами страхування; в) підвищення рівня менеджменту страхових ризиків тощо. Важливим індикатором розвитку страхового ринку є частка страхування у ВВП, яка у 2013 р. становила лише 1,5 %, в той час, як у високо розвинутих країнах світу цей показник знаходиться у межах 10 %.

Позитивним фактором розвитку страхового ринку за досліджуваний період стало зростання обсягів страхування життя майже у 3 рази. Розвиток довгострокових видів страхування розглядається як важливий додатковий інструмент інвестування фінансових ресурсів у національну економіку. До здобутків страховиків необхідно віднести: стійке зростання страхових резервів; підвищення якості структури активів страхових компаній, що є необхідною умовою стабільного функціонування і розвитку страхової діяльності. Постійно урізноманітнювався асортимент страхових послуг, що надходили на страховий ринок. За досліджуваний період доволі строкато розвивався ринок перестрахових послуг в Україні, якщо у 2010 р. в порівнянні з 2009 р. обсяг переданих страхових премій у перестраховування зріс на 20,9 % то за період 2011-2012 рр. відбулося зниження на – 57,3 %, в 2013 р. цей показник продемонстрував стійку тенденцію до зростання майже у 2,5 рази. Проте, необхідно відзначити, що значна сума коштів, переданих в перестраховування, концентрується у нерезидентів, що знижує рівень капіталізації вітчизняних страхових компаній.

Висновки. Страховий ринок необхідно розглядати як динамічне середовище, в якому відбуваються постійні зміни під впливом попиту та пропозиції, цінового фактору, кількості учасників ринку та інших параметрів, що визначають конфігурацію страхових відносин у суспільстві. Забезпечення поступального процесу інтеграції національного страхового ринку у загальноєвропейський страховий простір потребує вжиття таких заходів: прийняття страхового Кодексу України, який би регламентував правові засади, соціально-економічні інтереси учасників страхового процесу; забезпечення ефективної регуляторної політики в сфері страхування відповідно до рекомендацій Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю; створення сприятливих умов для розвитку довгострокових видів страхування (страхування життя, на дожиття, пенсійне страхування тощо) як важливого джерела інвестиційних ресурсів у національну економіку; розвиток сучасної інфраструктури страхового ринку, зокрема страхового посередництва, професійної діяльності актуаріїв та аварійних комісарів, підвищення рівня капіталізації страховиків з метою забезпечення їх платоспроможності й ліквідності щодо обслуговування договорів страхування; підвищення рівня страхової

культури населення та формування системи кадрового і наукового забезпечення страхового ринку.

Використані джерела інформації:

1. Базилевич В. Д. Страховий ринок України: природа та особливості функціонування [Текст]: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.01.01 / В. Д. Базилевич. [Київ. ун-т ім.Т. Шевченка]. – К.: 1998. – 35 с.
2. Бобров В. Я. Основи ринкової економіки: підручник / В. Я. Бобров. – К.: Либідь, 1995. – 320 с.
3. Всемирная энциклопедия. Философия / Главн. науч. ред. и сост. А. А. Грищанов. – М.: АТС; Минск Харвест: Современный литератор, 2001. – 1312 с.
4. Журавка О. С. Економічний зміст понять, що характеризують страховий ринок та його структуру / О. С. Журавка // Вісник університету банківської справи національного банку України. – 2009. – № 3(6). – С. 208-211.
5. Звіт (проміжний) про науково-дослідну роботу “Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України” за темою “Формування страхового ринку України в контексті сталого розвитку” / Виконавці: С. В. Козьменко (керівник); С. В. Леонов; Л. Л. Гриценко [та ін.]. – Суми : ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”, 2008. – 140 с.
6. Козьменко О. В. Страховий і не страховий ринки в епоху глобалізації: монографія / О. В. Козьменко. – Суми: Університетська книга, 2011. – 388 с.
7. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршал – М.: Прогресс, 1984. – Т 2. – 310 с.
8. Мочерний С. В. Економічна теорія: підручник / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко. К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 856 с.
9. Лившиц А. Я. Введение в рыночную экономику / А. Я. Лившиц, И. Н. Никулина, О. А. Груздева и др. / Под ред. А. Я. Лившица, И. Н. Никулиной. – М.: Высш. шк., 1995. – 447 с.
10. Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.
11. Нечипорук Л. В. Страховий ринок: закономірності становлення та розвитку в умовах глобалізації: монографія / Л. В. Нечипорук. – Х.: Право, 2010. – 278 с.
12. Ніколенко Ю. В. Основи економічної теорії: підручник / Ю. В. Ніколенко. – 3-тє вид. – К.: ЦУЛ, 2003. – 540 с.
13. Орланюк-Малицкая Л. А. Платежеспособность страховой организации / Л. А. Орланюк-Малицкая. – М.: Изд. центр. СО “Анкил”, 1994. – 152 с.
14. Ротова Т. А. Страхування: навч. посібник / Т. А. Ротова. – К.: Київ. нац. торг. – екон. ун-т, 2006. – 400 с.
15. Страхование. Теория и практика: учебное пособие. / Н. Н. Никулина, С. В. Березина. – М.: Юнити-Дана, 2011. – 511 с.
16. Страхування: підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Р. В. Пікус [та ін.]; за ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 1019 с.
17. Страхування: підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. . – К. КНЕУ, 2002. – 599 с.
18. Фридман М. Капитализм и свобода / М. Фридман. – М.: Новое издательство, 2006. – 240 с.
19. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: монографія / В. М. Фурман. – К.: КНЕУ, 2005. – 295 с.
20. Шахов В. В. Страхование: учебник для вузов / В. В. Шахов. – М.: Страховый полис, ЮНИТИ, 1997. – 311 с.
21. Шумелда Я. П. Страхування: навчальний посібник. Видання 2-ге, перероблене і доповнене / Я. П. Шумелда. – Тернопіль: Джура, 2006. – 296 с.

22. Энклунд К. Эффективная экономика – шведская модель / К. Энклунд – М.: Экономика, 1991. – 349 с.

References:

1. Bazylevych V. D. Strakhovyy rynek Ukrainy: pryroda ta osoblyvosti funktsionuvannia [Tekst]: avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.01.01 / V. D. Bazylevych. [Kyiv. un-t im.T. Shevchenka]. – K.: 1998. – 35 p.
2. Bobrov V. Ya. Osnovy rynkovoi ekonomiky: pidruchnyk / V. Ya. Bobrov. – K.: Lybid', 1995. – 320 p.
3. Vsemyrnaia entsyklopedyia. Fylosofyia /Hlavn. nauch. red. y sost. A. A. Hryshanov. – M.: ATS; Mynsk Kharvest: Sovremennyi lyterator, 2001. – 1312 p.
4. Zhuravka O. S. Ekonomichnyj zmist poniat', scho kharakteryzuiut' strakhovyy rynek ta joho strukturu / O. S. Zhuravka // Visnyk universytetu bankivs'koi spravy natsional'noho banku Ukrainy. – 2009. – № 3(6). – pp. 208-211.
5. Zvit (promizhnyj) pro naukovo-doslidnu robotu “Naukovo-metodychni zasady stratehichnoho rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy” za temoiu “Formuvannia strakhovoho rynku Ukrainy v konteksti staloho rozvytku” / Vykonavtsi: S. V. Koz'menko (kerivnyk); S. V. Leonov; L. L. Hrytsenko [ta in.]. – Cumy : DVNZ “Ukrains'ka akademiia bankivs'koi spravy NBU”, 2008. – 140 p.
6. Koz'menko O. V. Strakhovyy i ne strakhovyy rynky v epokhu hlobalizatsii: monohrafiia / O. V. Koz'menko. – Sumy: Universytets'ka knyha, 2011. – 388 s.
7. Marshall A. Pryntsypy polytycheskoj ekonomyy / A. Marshal – M.: Prohress, 1984. – T 2. – 310 p.
8. Mochernyj S. V. Ekonomichna teoriia: pidruchnyk / S. V. Mochernyj, M. V. Dovbenko. K.:Vydavnychyj tsentr “Akademiia”, 2004. – 856 p.
9. Lyvshyts A. Ya. Vvedenye v rynochnuuu ekonomyyu /A. Ya. Lyvshyts, Y. N. Nykulyna, O. A. Hruzdeva y dr. / Pod red. A. Ya. Lyvshytsa, Y. N. Nykulynoj. – M.: Vyssh. shk., 1995. – 447p.
10. Natsional'na komisiia, scho zdijsniue rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.dfp.gov.ua>.
11. Nechyporuk L. V. Strakhovyy rynek: zakonmirnosti stanovlennia ta rozvytku v umovakh hlobalizatsii: monohrafiia / L. V. Nechyporuk. – Kh.: Pravo, 2010. – 278 s.
12. Nikolenko Yu. V. Osnovy ekonomichnoi teorii: pidruchnyk / Yu. V. Nikolenko. – 3-tie vyd. –K.: TsUL, 2003. – 540 p.
13. Orlaniuk-Malytskaia L. A. Platezhеспособnost' strakhovoj orhanyzatsyy / L. A. Orlaniuk-Malytskaia. – M.: Yzd. tsentr. SO “Ankyl”, 1994. –152 s.
14. Rotova T. A. Strakhuvannia: navch. posibnyk / T. A. Rotova. – K.: Kyiv. nats. torh. – ekon. un-t, 2006. – 400 p.
15. Strakhovanye. Teoryia y praktyka: uchebnoe posobyе. / N. N. Nykulyna, S. V. Berezyna. – M: Yunyty-Dana, 2011. – 511 s.
16. Strakhuvannia: pidruchnyk / V. D. Bazylevych, K. S. Bazylevych, R. V. Pikus [ta in.]; za red. V. D. Bazylevycha. – K.: Znannia, 2008. – 1019 p.
17. Strakhuvannia: pidruchnyk / Kerivnyk avt. kolektyvu i nauk. red. S. S. Osadets'. – Vyd. 2-he, pererob. i dop. . – K. KNEU, 2002. – 599 p.
18. Frydman M. Kapytalyzm y svoboda / M. Frydman. – M.: Novoe yzdatel'stvo, 2006. – 240 s.
19. Furman V. M. Strakhuvannia: teoretychni zasady ta stratehiia rozvytku: monohrafiia / V.M. Furman. – K.: KNEU, 2005. – 295p.
20. Shakhov V. V. Strakhovanye: uchebnyk dlia vuzov / V. V. Shakhov. – M.: Strakhovyy polys, YuNYTY, 1997. – 311 p.
21. Shumelda Ya. P. Strakhuvannia: navchal'nyj posibnyk. Vydannia 2-he, pereroblene i dopovnene / Ya. P. Shumelda. – Ternopil': Dzhura, 2006. – 296 s.
22. Enklund K. Effektyvnaia ekonomyya – shvedskaia model' / K. Enklund – M.: Ekonomyya, 1991. – 349 p.

Рецензент: Кондрашихін А.Б., д.е.н., професор.